

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Konkurence analytického futura a futura tvořeného tvarotvorným prefixem
Competition between analytic future forms and future forms created by prefix

Vojtěch Pröschl

Vedoucí práce: doc. Mgr. Robert Adam, Ph. D.
Studijní program: Specializace v pedagogice (B7507)
Studijní obor: Bakalářské ČJ-D od 2017 (ODBACJD17)

Odevzdáním této bakalářské práce na téma „Konkurence analytického futura a futura tvořeného tvarotvorným prefixem“ potvrzuji, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu. Prohlašuji, že odevzdaná elektronická verze bakalářské práce je identická s její tištěnou podobou.

Praha 26. června 2023

Rád bych zde poděkoval panu doc. Mgr. Robertu Adamovi, Ph. D. za jeho trpělivost, cenné rady a pohotovou vstřícnost při vedení této práce. Také děkuji za podporu Míše, Kryštofovi, Davidovi, Tomášovi, Káče a svým rodičům.

ABSTRAKT

Tato práce zkoumá dva typy tvarů, které v českém jazyce slouží k vyjadřování budoucnosti u nedokonavých sloves. Jedná se o analytický tvar a tvar s tvarotvorným prefixem. Práce nejprve seznamuje čtenáře se základní problematikou tématu a následně i s dosavadními poznatky v této oblasti. V další části je zkoumán výskyt zmíněných tvarů ve slovní zásobě českého jazyka. Cílem této práce je s pomocí zmíněného výzkumu doplnit mezery v dosavadních zmínkách o této problematice.

KLÍČOVÁ SLOVA

Tvar, budoucnost, sloveso, konkurence, předpona

ABSTRACT

This thesis examines two types of forms of imperfect verbs which are used in the czech language to express the future. It is an analytical form and form with a formative prefix. The thesis first introduces the reader to the basic issues of the topic and then also to the current findings in this area. In the next part is examined the occurrence of the mentioned forms in the vocabulary of the czech language. The aim of this thesis is to fill the gaps in the previous mentions of the issue with the help of aformentioned research.

KEYWORDS

Form, future, verb, competition, prefix

Obsah

Úvod	6
1 Vyjadřování budoucího času v českém jazyce	7
1.1 Futurum jako gramatická kategorie	7
1.2 Problematika vyjadřování budoucího času u nedokonavých sloves	9
1.2.1 Korelativní dvojice sloves pohybu	9
1.2.2 Dělení pohybových sloves	11
1.2.3 Determinativní potenciál	15
1.2.4 Faktory ovlivňující determinativní potenciál	16
2 Sekundární determinativa	19
2.1 Rozsah skupiny sekundárních determinativ	19
2.1.1 Základní sekundární determinativa	20
2.1.2 Sekundární determinativa vyjadřující pohyb po vertikální ose	21
2.1.3 Sekundární determinativa produkující zvuk	22
2.1.4 Sekundární determinativa a přírodní jevy	23
2.1.5 Sekundární determinativa související s tekutinami	23
2.2 Sekundární determinativa v praxi	24
2.2.1 Korpusové výsledky	26
2.2.2 Sekundární determinativa mimo korpus	31
3 Primární pohybová slovesa	36
3.1 Primární determinativa a analytické tvary	37
4 Závěr	41
Seznam použitých informačních zdrojů	42

Úvod

Předmětem zkoumání této bakalářské práce jsou nedokonavá slovesa a tvary, s jejichž pomocí vyjadřujeme u nedokonavých sloves hodnotu budoucího času. Zpočátku se v práci zmiňuji obecně o gramatické kategorii času, od které následně postupuji k hodnotě budoucího času. Následně výklad tematicky zužuji směrem k již zmíněným tvarům. Jedná se o dva tvary, přičemž každý z nich má určité vlastnosti. Na základě těchto vlastností můžeme nebo nemůžeme tyto tvary u nedokonavých sloves využívat. U některých nedokonavých sloves se totiž využívá pouze jeden tvar a u některých se mohou využívat oba tvary. V závislosti na schopnosti nedokonavého slovesa využívat tyto tvary můžeme dané sloveso klasifikovat. O tomto třídění a o dosavadních zmínkách týkajících se tématu konkurence futur pojednává závěrečná část první poloviny práce. Druhá polovina práce je výzkumná. Jedna z kategorií, do kterých můžeme zařadit nedokonavá slovesa, je totiž na rozdíl od ostatních relevantních kategorií otevřená, tj. neexistuje výčet všech jejích členů (sloves). Podle mého názoru se jedná o slepé místo této problematiky, tudíž jsem se rozhodl zkusit co nejvíce rozšířit seznam sloves, která do této skupiny patří. V průběhu tohoto rozšiřování seznamu jsem posuzoval a dokládal schopnost jednotlivých sloves využívat oba tvary. V rámci tohoto procesu jsem porovnával funkčnost obou tvarů. Práci završuji podobným porovnáním funkčnosti tvarů u ostatních kategorií nedokonavých sloves.

1 Vyjadřování budoucího času v českém jazyce

Tématem této práce jsou způsoby, jakými v českém jazyce vyjadřujeme budoucnost. V této části nejdříve připomínám obecné zákonitosti fungování budoucího času v našem jazyce, neboť se jedná o pomyslné mantinely této práce. Následně blíže představuji některé problémy týkající se hodnoty budoucího času. Tyto záležitosti tvoří pracovní jádro této práce a nepovažuji je za obecně známé vědomosti.

1.1 Futurum jako gramatická kategorie

Slovesný čas je gramatická kategorie, která může být vyjádřena různě rozsáhlou soustavou slovesných forem. Slovesa nebo konstrukce, jíž je sloveso součástí, typicky vyjadřují čas uskutečnění události, kterou výpověď popisuje.¹ Výchozím bodem pro gramatickou kategorii času je fyzikální čas, který mj. pomáhá uživateli jazyka formovat svou výpověď a obecně se orientovat v toku událostí. Mezi fyzikálním časem a jeho vlastní projekcí v gramatice je však rozdíl, jehož podstatou je nahlížení na přítomnost. Z fyzikálního hlediska představuje přítomnost okamžik, který nemá žádné rozměry a odpovídá hranici mezi minulostí a budoucností, jež jsou nekonečně dlouhé.² Přítomnost na druhou stranu nemá z jazykového hlediska ostrou hranici. Prézenní tvar slovesa sice označuje právě probíhající děj, ale takový děj musel někdy v minulosti začít a bude mít trvání až do budoucnosti.

Pro fyzikální čas toto představuje přesah mimo bod přítomnosti. Takový přesah může mít relativně krátkodobou povahu („Pavel *píše* dopis.“), ale může mít i povahu delšího trvání („Každou noc *usínám* až po půlnoci.“), která může být až absolutní („Vesmír se *rozpíná*.“). Navíc má hodnota přítomného času schopnost vyjádřit děj, který se netýká přítomnosti, ale minulosti („Třicetiletá válka *začíná* v roce 1618 povstáním českých stavů.“) nebo budoucnosti („*Zítřka jedu* nakoupit jídlo na víkend.“). Prézenními tvary lze tedy označit libovolný děj na časové ose, a tudíž je tato hodnota jako taková bez příznaku. Pokud chce uživatel jazyka položit důraz na aktuální průběh děje, může tak učinit lexikálními prostředky

¹ www.czechency.org: Slovesný čas (tempus)

² Černý 1998, 2008: 108

(právě, teď, zrovna). Příznakovými hodnotami kategorie času jsou préteritum a futurum, které nejsou k vyjadřování času neutrální, ale popisují výhradně děje odehrávající se před okamžikem promluvy nebo po něm.³ Tvary minulého času se tvoří pomocí *-l-*ového participia a přítomnými tvary pomocného slovesa *být*.

Hodnota budoucího času se v českém jazyce vyjadřuje vícero způsoby. Prvním způsobem vyjádření je užití perfektivního prézentu, který může být problematický, neboť je pro něj charakteristický tvarový synkretismus.⁴ Synkretismus je jev, kdy jsou minimálně dva různé gramatické významy reprezentovány formálně identicky.⁵ V tomto případě spočívá víceznačnost v možnosti užití téhož tvaru pro získání hodnoty přítomnosti nebo hodnoty budoucnosti, díky čemuž se musí zamýšlený časový význam odvozovat z kontextu komunikace. Tato slovesa mají ještě jeden abnormální rys, a tím je nepopírání průběhu označeného děje v momentu promluvy, respektive naznačení existence jeho přípravné fáze, která může probíhat i v současné chvíli.⁶ U tohoto typu tvorby se používají výhradně dokonavá slovesa, protože jej používáme k označení nedurativního děje. Práce se tímto způsobem tvorby tvarů vyjadřujících budoucnost nadále nezabývá.

Další způsob se týká slovesa *být*, kterým lze vyjádřit budoucí čas jednoslovně od speciálního futurálního kmene. Zbylé dva způsoby vyjadřování budoucího času využíváme ve spojení s nedokonavými slovesy. Prvním způsobem, jak nedokonavým slovesem vyjádřit hodnotu budoucího času, je spojení jeho infinitivního tvaru s budoucím tvarem slovesa *být*. Tvar slovesa vytvořený tímto způsobem je nazýván analytické futurum anebo opisné futurum. Případně lze nalézt ještě označení „futurum typu *budu kupovat*“ apod.

Durativnost v budoucím čase lze sice vyjádřit i druhým způsobem, ale nacházejí se zde ještě určité zákonitosti. Z formálního hlediska využívá tato varianta připojení předpony *po-* ke slovesu v přítomném tvaru. Tato předpona má dvě hláskové varianty *po-* a *pů-*. Druhá hlásková varianta se používá pouze u slovesa *jít*. Předpona *po-* (*pů-*) v tomto smyslu nijak

³ Černý 1998, 2008: 110

⁴ Bláha 2008: 111

⁵ www.czechency.org: Synkretismus

⁶ Kopečný 1958: 106

nemodifikuje lexikální význam a jedná se o jedinou tvarotvornou předponu v češtině.⁷ Slovesa vhodná pro tento typ musí ještě splňovat určité podmínky, kterým se budu věnovat v následující kapitole.

1.2 Problematika vyjadřování budoucího času u nedokonavých sloves

Jazykové mechanismy, které stojí za vyjadřováním budoucího času nedokonavými slovesy, jsou u některých případů velmi komplikované. Taková slovesa musí být pro správné fungování použita s určitým záměrem a za konkrétních okolností. Těmito pravidly se hlavně v průběhu 20. století zabývalo několik jazykovědců, jejichž výzkum často provázely komparace s ostatními jazyky slovanského původu. Těchto výzkumů se týká i otázka, kam až při vyjadřování budoucího času sahají rozdíly mezi jednotlivými imperfektivy. Tato část obsahuje dosavadní poznatky v této záležitosti, ke kterým jsem si navíc dovilil přidat své postřehy.

1.2.1 Korelativní dvojice sloves pohybu

Pro nedokonavá slovesa existují dva způsoby jak vyjádřit budoucí čas. Čím se tedy liší futurum tvořené tvarotvorným prefixem od analytického futura, které také vzniká od imperfektiv? Způsob s tvarotvorným prefixem se používá u tzv. „sloves pohybu“. Jedná se o omezenou skupinu nedokonavých sloves, jejíž jádrem jsou slovesa označující jednosměrný přímočarý pohyb. Tato nedokonavá slovesa existují v párech, ve kterých se rozlišují určením slovesného děje ve vztahu k jeho provedení v časoprostoru. První z páru (určené) je označováno jako determinované a druhé z páru (neurčené) je naopak označováno jako nedeterminované (nebo indeterminované⁸). Determinovanost se jako elementární organizující princip opírá o lexikální stejnorodost skupiny, která nebyla během historického vývoje změněna.⁹ Příkladem mohou být slovesa *nést* a *nosit*, jejichž odlišnost je sémantického rázu a vůbec nevyplývá z dokonavosti. Těmto párům určených a neurčených sloves se říká „korelativní dvojice sloves pohybu“ a v českém jazyce máme takových párů

⁷ Adam a kol. 2018: 1.2.2.2 Tvarotvorné předpony

⁸ www.czechency.org: Determinovanost

⁹ Mrhačová 1993: 9

deset (*jít-chodit, jet-jezdit, nést-nosit, vést-vodit, vézt-vozt, hnát-honit, letět-létat, běžet-běhat, táhnout-tahat, vléct-vláčet*).¹⁰

Mimo jihoslovanské jazyky je tato binární mechanika funkční ve všech ostatních slovanských jazycích. Na Balkáně tato protikladnost již zanikla.¹¹ Korelativní dvojice se také vyznačují tím, že nejsou z hlediska gramatické stavby jednotné. Neexistuje totiž univerzální morfém, který by jednotně charakterizoval každou z obou řad. Z hlediska slovesných tříd patří nedeterminovaná slovesa ke 4. a 5. třídě, kdežto determinovaná jsou více roztroušená. Z hlediska vývoje jazyka jsou nedeterminativa mladší a odvezená, kdežto determinativa jsou naopak geneticky starší a archaičtější. Determinovaná slovesa jsou navíc ve výrazném vedení i z hlediska kvantity používání, alespoň dle frekvenčních slovníků.¹²

Z hlediska času a prostoru jsou oba členy korelativní dvojice stejně příznakoví. Determinovaná slovesa nesou konkrétní časovou i konkrétní směrovou informaci s možným údajem o cíli („*Zítřa půjdu na nákup /do samoobsluhy/.*“). Tato slovesa se kromě směrové určenosti zakládají i na neopakovanosti děje. Nedeterminovaná slovesa vyjadřují také časově konkrétní informace, vyjadřují opakující se děj a směrovost je pro ně irelevantní.¹³ Navzdory tomuto faktu mohou nedeterminovaná slovesa referovat o směrově zaměřených dějích („*Chodí pěšky do Kateřinic a zpátky se vozí autobusem.*“).¹⁴ V tomto příkladě se směrový význam váže na neaktuálnost v časové rovině. Sloveso si tedy v takových případech zachovává svou iterativní povahu, která spočívá v „uzuální opakovosti“.¹⁵ Na druhou stranu mají determinativa v některých případech také schopnost označit nefaktický děj. Někdy může např. dojít k modifikaci významu slovesa, která spočívá v přenosu významu mimo oblast prostoru. Takový proces má za následek oslabení determinativního potenciálu

¹⁰ Bláha 2008: 48-50

¹¹ Mrhačová 1993: 35

¹² Mrhačová 1993: 6-7

¹³ Mrhačová 1993: 49

¹⁴ Bláha 2008: 49

¹⁵ www.czechency.org: Iterativnost

(„Sousedovy slepice už *nesou*.“)¹⁶. Determinativa také v češtině používáme pro vyjádření dvoufázového pohybu („*poběží* do školy a zpět“), což pro některé příbuzné jazyky neplatí.¹⁷

1.2.2 Dělení pohybových sloves

Určená slovesa pohybu jsou dále dělena na primární a sekundární. Primární determinativa jsou uzavřenou skupinu deseti konkrétních sloves. Bláha¹⁸ dělí základní slovesa pohybu spolu s jejich neurčenými korelativními protějšky na sedm jádrových, (*jít-chodit, jet-jezdit, běžet-běhat, letět-létat, nést-nosit, vézt-vozit, vést-vodit*), dvě částečně rozvolněná ve vzájemné vazbě (*hnát-honit, táhnout-tahat*) a jednu přidruženou (*vléct-vláčet*). Jádrová determinativa vyjadřují nejvíce elementární pohybové významy.

Částečně rozvolněné dvojice se projevují tendencí k významovému vzdalování a slábnutí vazeb, což je demonstrováno např. na rozdílu dvojice *hnát-honit* v imperativu, kde lze údajně vnímat významový rozdíl. Mrhačová¹⁹ v tomto ohledu uvádí k porovnání „denně *běhá/běží* do školy kolem našeho domu“ a „denně *žene/Ø* ovce kolem našeho domu“, kde by v případě použití slovesa *honit* došlo k přílišné změně významu. Zároveň upozorňuje na fakt, že je mj. tato záležitost komplikovaná i ve slovenštině, kde je tato dvojice některými prameny stanovena jako *hnat'/honit'* a jinými jako *hnat'/naháňat'*. Postavení slovesa *naháňat'* do korelativní dvojice s *hnát* by v češtině vyřešilo významový problém v konkrétním zmíněném příkladě, ale na druhou stranu by nefungovalo v zastupování původního *honit* v jiných situacích. Za prvé podle mého názoru není vhodné vkládat do druhého příkladu determinativum *hnát*. Celý příklad implikuje opakovaný děj bez směrového zaměření, tudíž by mělo být lepší použít zde pouze nedeterminativum anebo přidat směrové zaměření („denně *žene* ovce do ohrady kolem našeho domu“). Za druhé si myslím, že nelze použít *honit* pro tento konkrétní příklad, protože zamýšlený akt vyžaduje směrové zaměření již ze své podstaty (tedy přesouvání skupiny ovcí před sebou na konkrétní místo). Toto samozřejmě platí pokud se nejedná o situaci, kdy např. znuděné dítě honí ovce (sem a tam).

¹⁶ Bláha 2008: 49-50

¹⁷ Mrhačová 1993: 51

¹⁸ Bláha 2008: 52

¹⁹ Mrhačová 1993: 22

Vléct-vláčet existuje vedle dvojice *táhnout-tahat*, která má podobný lexikální význam. Podle Mrhačové dvojice *vléct* a *vláčet* ztratila ostrost svého protikladu a jako korelativní pár mizí. K tomu dochází na základě nízké frekvence používání těchto sloves a malého množství kontextů, kdy je možno obě slovesa uzнат za dvojici lišící se pouze determinovaností slovesného děje. Takové kontexty však stále ještě existují: mezi *vleče ho* (za sebou) a *vláčí ho* (sem a tam) jsou stejné vztahy determinovanosti jako mezi *jde* (za kamarádem) a *chodí* (sem a tam). Dvojici *vléct* a *vláčet* tedy nelze pokládat ve všech případech za významová synonyma.²⁰ Navíc se tato slovesa velmi často užívají jako zvrtná („*vleče se s tím*; čas *se vleče*“). Na druhou stranu nemusí *vléct* a *vláčet* ztrácet charakter korelativní dvojice pouze kvůli tomu, že nejsou ve všech případech synonymní. Rozdílné významy můžeme nalézt i u jádrových dvojic jako *běžet* a *běhat* (čas *běží* rychle, ale *neběhá*).

Některá další slovesa mohou z formálního hlediska vybízet k vytvoření korelativní dvojice, ale brání jim v tom větší významový rozdíl (*plavat-plout*) nebo čistě nedochování jednoho členu dvojice (*lézt-ložit*). I přes to není v současnosti neobvyklé setkat se např. na Moravě s použitím slovesa *ložit*.²¹

SSČ u hesla *plout* neuvádí jako možnost pro vyjádření budoucího času tvar s analytickým futurem (na rozdíl od *plavat*), přesto lze nalézt příklady takového použití („Oblíbená loď Blanice *bude plout* mezi Poděbrady a Nymburkem.“). U *plout* není obvyklé používat analytický tvar, což lze podpořit případy, ve kterých je preferované zastoupení neurčeným *jezdit* („Mezi Výtoní a Podolím *bude* tři týdny *jezdit* loď.“). Z hlediska výkladu SSČ je význam slovesa *plout* definován pohybem a slovesy *plavat* a *plavit se*, což ho podle mého názoru pouze podporuje jako nositele významu elementárního pohybu.

Připomínám, že *plavat* a *plout* nejsou považovány za korelativní dvojici z důvodu příliš odlišného významu, s čímž souhlasím jen „napůl“. Oběma slovesy označujeme akt pohybu po vodní hladině, ale *plavat* přiřazujeme k osobám a *plout* obvykle přiřazujeme k neživým objektům. To samé víceméně platí i pro metaforické významy těchto sloves („Spolužák v tom učivu úplně *plave*. Měsíc *pluje* po obloze.“). Co se týče živočichů, tak to

²⁰ Mrhačová 1993: 23

²¹ Bláha 2008: 52

není tak jednoduché, protože u nich není zvláštní použít jakoukoli variantu („kachny *plavou* na potoce“). Podstata plavání podle mého názoru vychází z viditelného projevu námahy vykonávané pro pohyb, který ale např. u vodního ptactva občas není možné postřehnout, neboť se může odehrávat pod hladinou vody. Někdy nelze rozlišit, jestli tito živočichové vynakládají úsilí k pohybu nebo se pouze nechávají unášet proudem vody (tedy *plují*), což je možná příčinnou otevřené možnosti výběru slovesa. Tímto a i příklady v *tab.2* se snažím prokázat významovou podobnost vybraných sloves. Do tabulky jsem navíc přidal řádek s příklady, kde nedeterminativní varianty sloves slouží k vyjádření schopnosti (viz 1.2).

Tabulka 1

	Plavat	Plout
Určený pohyb	Po chvíli slunění na pláži se rozhodli, že poplavou na druhou stranu. (breclavsky.denik.cz)	Závodní větroň popluje z Austrálie do Hamburku 2,5 měsíce. (kralovedvorsko.cz)
Neurčený/opakovaný pohyb	V Labi se bude opět hromadně plavat. (kolinsky.denik.cz)	Oblíbená loď Blanice bude plout mezi Poděbrady a Nymburkem denně. (nymbursky.denik.cz)
Schopnost subjektu	Zábojník v prvním velkém kole skončil osmý, o medaile bude plavat i Horská. (czechswimming.cz)	První český dům z 3D tisku Prvok bude plout na vodě. (estav.cz)

Plavat a *plout* by neměly být korelativní dvojicí, ale ne z důvodu odlišných významů, jak tvrdí Bláha²². Významová rozdílnost u těchto sloves vychází z charakteru jejich aktérů, což nevnímám jako relevantní pro blokování existence korelativního páru. Podle mého názoru je tímto blokem fakt, že jsou obě slovesa stejně schopná být determinovaná

²² Bláha 2008: 52

i nedeterminovaná, tj. nenachází se vůči sobě navzájem v determinativní opozici. Tuto determinativní opozici si zde představuji jako vztah dvou sloves, ve kterém jedno sloveso funguje hlavně jako determinované a druhé naopak jako nedeterminované, což platí pro všechny korelativní dvojice. Pokud by se jedno z těchto sloves dostalo výhradně na jednu stranu determinativní opozice, tak by to bylo do dvojice s jiným slovesem. Tato dvě slovesa spolu ze své podstaty nemohou tvořit korelativní dvojici, protože se zčásti překrývají determinativností i významem.

Dále existuje dělení primárních determinativ na samopohybová slovesa a kauzativa. Pro kauzativa je charakteristická jejich tranzitivnost. Tato tranzitivní slovesa mají akuzativní vazbu na předmět, tudíž ve sdělení referují nejen k pohybu činitele, ale zároveň i k pohybu s předmětem.²³ Patří sem *nést, vézt, hnát, táhnout* a *vléct*. Slovesa tohoto druhu můžeme samozřejmě nalézt i mimo množinu sloves pohybových. Samopohybová slovesa jsou intransitivní a nachází se zde *jít, jet, běžet* a *letět*.²⁴ Primární determinativa jsou i součástí dělení podle síly determinativního potenciálu (viz 1.2.3).

Sekundární determinativa jsou otevřenou skupinou nedokonavých sloves, která mají schopnost nést význam směrově zaměřeného pohybu. Díky tomu je lze používat ve tvaru s tvarotvorným prefixem, což mají společné s primárními determinativy. Na rozdíl od nich ale netvoří žádné korelativní dvojice. Do této skupiny patří imperfektiva jako *cestovat, frčít, růst*.²⁵ Nedeterminativní slovesa, která díky své podstatě tvoří výhradně analytické futurum, se v rámci symetrie s determinativy také dělí na primární a sekundární. Primární nedeterminativa jsou samozřejmě ta, která tvoří korelativní dvojice se svými determinovanými protějšky. Sekundární nedeterminativa jsou všechna zbylá slovesa, která nemají determinativní potenciál.²⁶

²³ www.czechency.org: Tranzitivní sloveso

²⁴ Mrhačová 1993: 8

²⁵ Bláha 2008: 62-63

²⁶ Bláha 2008: 64

1.2.3 Determinativní potenciál

O determinativním potenciálu jsem se v této práci již několikrát zmínil, ale zatím jsem nevysvětlil, co tento pojem označuje. Determinativní potenciál může být definován jako míra schopnosti slovesa vystupovat jako determinované, resp. jak moc můžeme dané sloveso použít ve tvaru, který vyjadřuje budoucí čas tvarotvorným prefixem. Zde je možné diverzifikovat primární určená slovesa z hlediska potenciálu. Jedná se o osu začínající slovesy s nejsilnějším potenciálem, což jsou opět jádrová, která jsou tentokrát pouze dvě – *jít* a *jet*. Následují středová (*nést, lézt, letět*) a periferní (*táhnout, vléct*). V tomto bodě osa přechází k sekundárním určeným slovesům, která mají snadně rozpoznatelný aspekt lineárního pohybu (*téct*) a která mají tento aspekt méně rozpoznatelný (*mlýn poklape, zář poplane*). Zde osa potenciálu končí a na rozdíl od opačného konce se zde nenachází sloveso, které by tvořilo ostrou hranici.²⁷

Nejsem si jistý, jak moc lze souhlasit s Bláhovým tvrzením, že se sloveso *frčet* řadí ke skupině s jasnější sémantikou lineárního pohybu. Jedná se zde o význam založený primárně na produkci zvuku, tudíž by toto sloveso mělo být na základě svého charakteru více příbuzné těm slovesům, která jsou zde uváděna jako méně jasná. Bláha u skupiny s méně jasnou sémantikou lineárního pohybu sám uvádí další sloveso, které se zakládá na produkci zvuku (*poklape*). Sémantická jasnost lineárního pohybu tedy není založena na charakteru významů. Stejně tak se nezakládá na zjištěné frekvenci používání tvarů s tvarotvornou předponou, neboť předpokládám, že by taková práce zabrala mnoho úsilí a nezůstala by nezmíněna. Pravděpodobně se zde vychází z míry prototypičnosti, která vychází z příslušnosti k významu lineárního pohybu. Taková prototypičnost bývá založena na škálovitém vnímání, což je ke konceptu determinativního potenciálu výstižné.

Determinativní potenciál se týká pouze determinativ, protože sekundární nedeterminativa nevyjadřují pohyb a primární nedeterminativa sice význam pohybu nesou, ale s tvarotvorným prefixem vyjadřující pohyb nemohou existovat. Jakmile se k nim připojí prefix, tak vznikne nové sloveso, tudíž už se nejedná o tvarotvorný prefix. Takové sloveso je dokonavé a nelze u něj určovat determinovanost, takže nemůže být přiřazeno

²⁷ Bláha 2008: 62-63

k determinativům nebo k nedeterminativům, natož pak ke korelativním dvojicím. Na druhou stranu existují i dokonavá slovesa podobná primárním determinativům (např. *povést se* ve smyslu vydařit se), která nijak nebrání fungování svých nedokonavých protějšků s prefixem. Předpokládám tedy, že absence tvarů s prefixem primárních nedeterminativ není zapříčiněna existencí perfektivních sloves, která mají stejné nebo podobné tvary. Tuto absenci možná zapříčinil fakt, že pro taková slovesa již nezbývá obsaditelná pozice ve významové struktuře (viz tab. 3). Jak již bylo zmíněno v minulé podkapitole, tak některá primární determinativa nejsou schopná používat analytickou variantu. To je zapříčiněno moc silným determinativním potenciálem, kdy tato slovesa (*jít, jet, vézt a letět*) jednoduše nedokážou nést jiný význam než pohybový. Na základě tab. 3 se nabízí možnost, že by primární nedeterminativa vyjadřovala ve tvaru s prefixem také nepohybové významy, ale nemám pocit, že by po tom byla nějaká přirozená poptávka, resp. že by momentálně něco takového jazyk potřeboval.

Tabulka 2

Sloveso	Tvar	Význam
Primární determinativum	Analytický	Nepohybový/-
	S prefixem	Pohybový zaměřený
Primární nedeterminativum	Analytický	Pohybový nezaměřený
	S prefixem	-

1.2.4 Faktory ovlivňující determinativní potenciál

Možnost používat méně obvyklé tvary primárních pohybových sloves vychází z toho, že je spojitost těchto sloves s elementárními prostorovými významy platná pouze do určité míry. Např. je naprosto v pořádku použít primární determinativum v „hodiny na našich nádražích *jdou* vždycky pozdě“. V takovém případě význam slovesa vůbec nebere v potaz lineárnost, jednosměrnost nebo zaměřenost pohybu, tudíž se nejedná o prostorový pohyb. Spojení „hodiny *chodí*“ se nikdy v takovém smyslu nepoužívá. Bláha dále uvádí, že vyjadřování budoucího času tvarotvorným prefixem je úzce spojeno lineárností pohybu. Pokud je tedy idea determinovanosti potlačena v samotném významu slovesa, tak získává

převahu analytická varianta, neboť není s touto ideou svázána. V odvozených významech, které nesouvisejí s prostorem, se tedy razantně rozšiřují možnosti, kdy lze vyjadřovat budoucí čas analytickým tvarem. V takových případech („od května *budu vést* účty jedné menší firmě“) tedy dochází k oslabení determinativního potenciálu. Primární determinativa s mimořádně silným determinativním potenciálem (*jít a jet*) si zachovávají tvary s prefixem *i* v jiných než prostorových významech („ty tvoje hodinky *půjdou* vždycky napřed“).²⁸

Varianta analytického tvaru může být také upřednostněna oproti tvaru s prefixem, pokud chce uživatel jazyka zvýraznit dané sloveso za účelem lepšího pochopení zamýšleného významu. K tomuto jsou uvedeny příklady „neboj se, on se neztratí, já ho *budu vést*“ a „připustil však, že se *vede* a *bude vést* velký spor o cenu rafinérií“. U těchto příkladů podle Bláhy dochází k použití analytických tvarů na základě zdůraznění průběhu děje, k čemuž mám výhrady. Myslím si, že u prvního příkladu („já ho *budu vést*“) by nebylo nevhodné použít tvar s tvarotvorným prefixem a navíc se v této větě nenachází žádné zdůraznění děje, které by bylo patrné pro čtenáře. Ve druhém příkladu se může jednat o využití analytického futura za účelem prevence nedorozumění, které by mohlo vzniknout na základě kolize s dokonavým *pověst se* (ve smyslu *podářit se*). Dále je také zmíněn důraz na trvání děje („Webová televize, která *bude běžet* na operačním systému Windows.“). U dalšího příkladu („*Budu běžet* úplně pomalu.“²⁹) se prý jedná o vyzdvižení kvality i průběhu děje zároveň, ale osobně zde nevidím důvod proč nepoužít *poběžím*. S odkazem na Kopečného uvádí Bláha i možnost důrazu na naléhavost („Já mu *budu lézt* do zadku?“), což ale stejně jako předchozí příklady nijak dále nerozvíjí. Bláha³⁰ nakonec zmiňuje nadměrné vyjadřování budoucího času prefixem od sekundárních determinativ s velmi slabým determinativním potenciálem. Mnohdy se jedná o projev individuálního stylu, k čemuž jsou uvedeny příklady „tráva se *pozelená*, vrány *pokrákají*“. *Pokrákají* se mi v tomto případě jeví spíše jako perfektivum, protože zde nevidím žádnou spojitost s významem pohybu (vrány mohou *krákat* i když nejsou v pohybu). Na druhou stranu si myslím, že *pozelená* může fungovat jako imperfektivum. K tomu je potřeba, aby bylo

²⁸ Bláha 2008: 101

²⁹ PMČ 2000: 317

³⁰ Bláha 2008: 102

použito ve významu souvisejícím se slovesem *růst*, které funguje jako sekundární determinativum.

2 Sekundární determinativa

Zde začíná výzkumná část této práce, ve které se pokouším nalézt odpověď na následující otázku a další z ní plynoucí otázky: Jaká jsou problematická nebo nedostatečně popsána místa dosavadního popisu problematiky vyjadřování budoucího času u nedokonavých sloves? Podle mého názoru není dostatečně popsáno, jaká všechna slovesa mohou vyjadřovat pohyb a tím pádem se účastnit této problematiky. Také mě zajímá, která vyloženě pohybová slovesa nemusí nést význam pohybu, čímž se nemusí v některých kontextech na této problematice podílet. Také nebylo explicitně řečeno, jestli je možné všechna determinativa jednoznačně označit za primární nebo sekundární. Rozlišování sloves na determinativa a nedeterminativa zde neberu v potaz, protože se to u spousty sloves odvíjí od kontextu jejich použití, resp. od jejich determinativního potenciálu.

V první podkapitole 2.1 se věnuji sekundárním determinativům, kterých bylo v teoretické části zmíněno minimum, přestože tvoří větší část z množiny pohybových sloves. V rámci svého výzkumu jsem sice narazil na několik zmínek o sekundárních determinativech, ale vždy se jednalo o nižší desítky sloves bez příkladů použití. Kvůli tomu bylo podle mého názoru důležité vytvořit co největší výčet konkrétních sekundárních determinativ. Nejdříve zde také uvádím způsob, jakým jsem tato slovesa získal. Tato slovesa následně zkoumám v podkapitole 2.2. Podobně zkoumám i primární determinativa v kapitole 3.

2.1 Rozsah skupiny sekundárních determinativ

Pro sekundární determinativa neexistuje ucelený seznam jejich členů jako je tomu u primárních determinativ, přestože lze z definice rozlišit, které sloveso mezi ně může patřit. Sekundární determinativum je jakékoli sloveso, které je schopné nést význam lineárního pohybu a zároveň nepatří mezi primární slovesa pohybu. V této práci totiž byla dosavadně zmíněna pouze tři slovesa náležící k sekundárním determinativům (*cestovat, růst, frčet*), což ani nenaznačuje skutečnou velikost této skupiny.

Jako prostředek k vyhledání co nejvyššího počtu sekundárních determinativ jsem zvolil Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost. Během jeho pročitání jsem věnoval pozornost slovesům, zvláště těm nedokonavým. Následně jsem si poznamenal všechna

imperpektiva, která se mi zdála alespoň za určitých okolností vhodná k vyjadřování pohybu. Tato slovesa jsem poté rozdělil do skupin podle charakteru jejich nepohybového významu. S takovým rozdělením jsou získaná slovesa přehlednější a lépe se mi s nimi pracuje. Jednou z takových skupin je např. skupina produkce zvuku, k jejímuž vytvoření mě vedlo již zmíněné členství slovesa *frčet* v sekundárních determinativech. Do této skupiny jsem nejdříve přiřadil všechna nedokonavá slovesa, která vyjadřují produkci zvuku. Zde se mohl nacházet problém, protože ne všechna slovesa označující produkci zvuku musí tíhnout k posunu významu směrem k označování pohybu. V tomto ohledu jsou některá slovesa zjevnější v neschopnosti vyjadřování lineárního pohybu (např. *láteřit*), ale některá další už tak zjevná nejsou. Tomuto procesu vyřazování sloves ze seznamu jsem podrobil i ostatní skupiny možných sekundárních determinativ.

2.1.1 Základní sekundární determinativa

Do této skupiny jsem zařadil ta slovesa, která přímo označují pohyb nebo jeho význam o něco rozšiřují. Také jsem sem zahrnul ta sekundární determinativa, u kterých se mi nezdálo vhodné, abych je přiřadil k jiné skupině. Jedná se o slovesa: běžkovat, bruslit, capat/cupat/cupitat, cestovat, courat (se), cválat, driblovat, fofrovat, harcovat se, hemžit se, hopsat, hrnout (se), chvátat, kejklat se, klátit se, klestit se, kličkovat, klopýtat, klouzat se, klusat, kmitat, kočovat, kopat, korzovat, kráčet, krást se, křepčit, kulit/koulet/kutálet, kvačit/kvapit, kvést, kymáčet se, kývat se, lajdat (se), lomit/lámat se, lapat (po dechu), lézt, linout se, lopotit se, loudat se, lyžovat, mazat, mést, metat, mrskat, pádit, pachtit se, pajdat, pelášit, pídit se, plahočit se, plazit se, plížít se, plužit se, prchat, putovat, růst, sálat, sáňkovat, šlapat, slídit, smažit, smýkat (se), soumařit, šourat se, sprintovat, šinout se, šmejdit, tancovat, ťapat, tlačít, tlapat, toulat se, valit a vrávorat.

Některá z uvedených sloves jsou kauzativní, ale pokud použijeme jejich zvrtnou formu, tak jsou samopohybová – *courat (se)*, *hrnout (se)* a *smýkat (se)*. Některá slovesa nesou kromě významu pohybu i informaci o rychlosti pohybu – *fofrovat*, *chvátat*, *loudat se*, *pádit*, *pelášit* apod. Některá slovesa mohou nést význam lineárního pohybu pouze obrazně (*tancovat*, *smažit*). Některá slovesa ze seznamu modifikují význam pohybu o nadměrné úsilí. Myslím tím např. *lopotit se*, *pachtit se* a *soumařit*. Dalšími slovesy by v tomto ohledu mohl být *lapat* (po dechu) nebo *lámat se* (v zádech). Na seznamu mám i sekundární determinativa,

kteřá referují ke sportu nebo ke sportovnímu náčiní, které pohyb umožňuje. Jedná se o slovesa jako *sprintovat* nebo *lyžovat*, *sáňkovat* a *bruslit*.

Zajímavá jsou slovesa *růst* a *kvést*, která tradičně fungují ve tvarech s tvarotvorným prefixem, což je bezpochyby činí determinativy. U slovesa *růst* to dává smysl, protože může vyjadřovat jednosměrný pohyb (byť krátkodobě nepostřehnutelný). U *kvést* bychom těžko hledali možnost vyjádření lineárního pohybu, což je velmi zvláštní. Předpokládám, že se jedná o staré sloveso, kterému tuto schopnost získalo běžné používání v tomto tvaru v průběhu delší doby. Těmto slovesům je významově podobné *pučet* a mohlo by být i *košatět*.

Některá slovesa patří mezi determinativa, přestože nenesou význam lineárního pohybu (*kvést*). Na druhou stranu se zde nachází spousta nedeterminativ, která se střetávají s dokonavými protějšky s formálně podobnými tvary, což by mohlo některým sekundárním nedeterminativům bránit ve vyjadřování budoucího času tvarem s tvarotvorným prefixem. Mám tím na mysli případy, kdy je perfektivum formálně podobné, ale významově odlišné („namočíme ruce v barvě a *pořapeme* celé plátno“ oproti „vyndáme dítě z kočárku a *pořapeme* s ním až nahoru“). V takových případech se musí význam slovesa vyčíst z kontextu sdělení.

Zajímavými členy sekundárních determinativ by mohla být pohybová slovesa přejatá z jiných jazyků. Předpokládám, že mají velmi silný determinativní potenciál a jsou vhodná k tvoření tvarů tvarotvorným prefixem. Jedná se o slovesa *manévrovat*, *maširovat*, *rajzovat*, *špacírovat*, *šturmovat*, *trajdat* a *vandrovat*.

2.1.2 Sekundární determinativa vyjadřující pohyb po vertikální ose

Slovesa označující přesun po vertikální ose mají silný determinativní potenciál. Takový pohyb je díky svislosti víceméně jednosměrný, protože se může jednat pouze o stoupavý nebo klesavý směr (na rozdíl od pohybu na horizontální úrovni, který má mnoho možností). Pohyb do kopce, který je prováděn zejména po nezpevněném povrchu, může být vyjádřen slovesy *drápat se*, *škrábat se* a *šplhat*. Pohyb směrem dolů pak může vyjadřovat *klesat*, *kopat*, *kutat*, *řítit se* a i méně známé *fárat* (sjíždět do dolu). Sloveso *hrabat se* považuji za způsobilé k vyjádření přesunu směrem nahoru i dolů.

2.1.3 Sekundární determinativa produkující zvuk

Význam produkce zvuku během pohybu se u některých sloves přenáší na označení pohybu samotné. Jedním z nich je právě již Bláhou zmíněné *frčet*, jehož zjevným významem je „vydávat zvuk fir“. Avšak u něj SSČ i SSJČ jako další význam uvádějí „rychle se pohybovat/s takovým zvukem prudce letět, ujíždět, unikat“, přičemž ASSČ u něj uvádí význam lineárního pohybu na prvním místě. Podobné je to i s dalšími slovesy, pro které jsou charakteristické zvukové projevy.

Dalším takovým slovesem může být *bafat* nebo *buráčet*. Ne každé označení zvuku je pro takové použití vhodné. Pokud si vezmu např. sloveso *brnkat*, tak k němu neznám žádný pohyb nebo dopravní prostředek, který by brnkání způsoboval, tudíž toto sloveso není pro takové použití vhodné. Pokud ale uživatel jazyka vymyslí, jaká situace zahrnující pohyb by mohla zvuk vytvořit, tak by měl mít možnost použít sloveso, které tento zvuk zahrnuje, k vyjádření budoucího času skrz tvar s tvarotvorným prefixem. Mohu si např. vymyslet situace kdy „kravky se zvonci *pocinkají* do ohrady“ nebo „kovboj s ostruhami *si to pochraští* do šerifovy kanceláře“. Takové pravidlo dává této skupině veliký potenciál, protože se pro tento účel může hypoteticky použít jakékoli sloveso s významem produkce zvuku. Slovesům z této skupiny stačí pro získání schopnosti vyjadřovat budoucnost tvarem s tvarotvorným prefixem správná okolnost. Např. neznám žádný dopravní prostředek nebo pohyb, který by sám o sobě vydával zvuk *čvachtání*. Pokud ale vymyslím situaci, ve které *čvachtání* probíhá výhradně v souvislosti s pohybem, tak tím zvukem ten pohyb mohu označit. Takovou situací může být např. chůze blátem nebo s vodou v holínkách. V takovém případě mohu říct, že „aktér *počvachtá* pryč“, ale samozřejmě zde musím zachovat myšlenku jednosměrného pohybu.

Do této skupiny jsem z původního slovníkového seznamu přiřadil spoustu sloves. Jak jsem uvedl v předešlém odstavci, tak tato slovesa mohou vystupovat jako sekundární determinativa při splnění určitých podmínek. Do této skupiny patří slovesa *bafat*, *bouchat/buchat*, *brnkat*, *bručet*, *broukat*, *bublat*, *buráčet*, *bušit*, *bzučet*, *cinkat*, *crčet*, *cvakat*, *cvrčet/cvrkat*, *cvrnkat* *čvachtat*, *datlovat*, *drkotat*, *drnčet*, *drnkat*, *dunět*, *dupat*, *dusat*, *fíčet/fučet/fukat*, *fidlat*, *fňukat*, *frčet*, *frkat*, *funět*, *halasit*, *hekat*, *hlučet*, *houkat*, *hrčet*, *hrkat*, *hřmotit*, *hřímat*, *hřmět*, *hučet*, *hvízdat*, *hýkat*, *chechtat*, *chichotat*, *chrápat*, *chraplat*, *chrapět*,

chrčēt, chrchlat, chrochtat, chroptět/chroptit, chroupat, chroustat, chřestit, jásat, kejhat, klepat, klikat, klinkat, klokotat, kničet/kňučet/kvičet/kvikat/kvíkat, kňourat, křičet, křroupat, kuckat, kýchat, lomožit, lupat, mlaskat, mručet, mumlat, pískat, pištět, plácat, plesat, pleskat, praskat, práskat, rafat, rachotit, rámusit, rúpat, ryčet, řachat, řičet, říhat, řinčet, sípat, skřehotat, skřípat, skučet, skuhrat, srkat, sténat, svištět, sýčkovat, syčet, sykat, šelestit, ševelit, šišlat, škytat, špitat, šplouchat/šplíchat, šramotit, štěbetat, štěkat, štkát, štrachat, šumět, šustit/šustět, šveholit, švitořit, tikat, tlachat, tleskat, tokat, třaskat, ťukat, vrčet, vrnět, vzrat, vřeštět, vřískat, vzlykat, zvonit, žblunkat/žbluňkat, žehrat, žvanit a žvatlat.

2.1.4 Sekundární determinativa a přírodní jevy

V předcházející skupině jsem se věnoval slovesům, která souvisejí se zvukem. V této skupině se nacházejí naopak slovesa, která mají spojitost s vizuálním projevem nějakého přírodního jevu. Takové jevy označují např. slovesa *vát* a *vanout*, která se používají zejména ve spojení s větrem. Vítr sice okem nemůžeme postřehnout, ale jeho pohyb se může projevat interakcí s prostředím – hýbe s větvemi stromů, cuchá vlasy, zvedá pověšené prádlo apod. Dalším takovým slovesem by mohlo být *chumelit*. Podobně, jako jsem to zmínil u slovesa *kvést*, by mohl být zesílen determinativní potenciál těchto sloves díky jejich stáří a stálé frekvenci používání.

Do této skupiny řadím i slovesa, která jsou významově spojená s plamenem ohně. Plamen není pohyblivý sám o sobě a ani v rámci nějakého prostředku, tudíž není překvapivé, že u těchto sloves lze těžko používat variantu s tvarotvorným prefixem. Jedná se např. o *planout* a *plápolat*. S ohněm souvisí i podskupina sloves, která mají spojitost s kouřem. U kouřových sloves by mohlo docházet k přenesení významu v rámci dopravních prostředků, které při svojí práci produkují kouř. Jednalo by se o podobnou situaci jako u některých zvukových sloves, kdy produkt pohybu prostředku může označit pohyb samotný. Jedná se o slovesa jako *čadit/čoudit/čudit*, *doutnat*, *dýmat*, *hulit*, *chrlit* a *kouřit*.

2.1.5 Sekundární determinativa související s tekutinami

Sekundárními determinativy, která souvisejí s kapalinami, by mohla být slovesa *brázdít*, *brouzdat*, *crčēt*, *kapat*, *krápat*, *křížovat*, *pádlovat*, *plavat*, *plachtit*, *plout*, *plynout*, *pramenit*, *proudit*, *rejdít*, *řinout se*, *tát*, *téct*, *veslovat* a *vlnit*. Některá z nich vyjadřují pohyb sama o sobě, ať už se jedná o pohyb individuálního aktéra nebo dopravního prostředku.

Individuální pohyb ve vodě je např. *plavat*, které nejenže může mít tvar vyjadřující budoucí čas s tvarotvorným prefixem, ale zároveň tvoří základ pro odvozování dalších sloves, která ho modifikují. Taková slovesa označují styl plavání a jedná se např. o *kraulovat*.

Individuální pohyb ve vodě označuje i *brouzdat*, které se ale většinou používá ve smyslu „pohybovat se po internetu“. Dále jsem našel *brázdít*, které je známé ve spojení lodí brázdících moře a oceány, přestože je jeho hlavním významem „tvořit brázdy“. Toto sloveso nemusí souviset pouze s kapalinami, neboť existují i příklady pohybu letadla ve vzduchu. Podobně vnímám sloveso *křížovat*, které mi přijde neschopné nést význam jednosměrného pohybu.

Dále jsem sem přiřadil slovesa *pádlovat* a *veslovat*, která označují činnost, jejíž cílem je uvedení dopravního prostředku do pohybu. Dalším prostředkovým slovesem je *plachtit*, které může být spojeno i s pohybem ve vzduchu. Slovníky vysvětlují jeho význam jako pohyb spojený s létáním nebo plutím. Všechna slovesa zmíněná v tomto odstavci vycházejí z označení nástrojů, které slouží k vykonání úsilí vedoucího k pohybu.

Slovesa, která souvisí s pohybující se tekutinou, nemusí mít silný determinativní potenciál. Nachází se zde i determinativum *téct*, u kterého je zcela běžné vyjadřovat budoucí čas tvarem s prefixem. S *téct* je spojeno i *řinout se* (mírně téci, stékat). Pohyb kapalin lze označit i slovesy *proudit*, *plynout* a i slovesem *crčēt*, které jsem zmínil již ve skupině s produkcí zvuku. *Vlnit* také souvisí s pohybem kapaliny, ale spíše ve smyslu změny jejího stavu než jejího přesunu. Přesto je používáno jako determinativum, ale v souvislosti s např. vlasy nebo stezkami. Změnu stavu vyjadřuje i *tát*, které svým trváním může s kapalinou pohybovat. Tím pádem by mohl fungovat tvar s tvarotvorným prefixem, ale v situaci vhodné pro tento tvar by možná bylo lepší použít dokonavé *roztát*.

2.2 Sekundární determinativa v praxi

V této části se blíže věnuji sekundárním determinativům, o kterých jsem psal v předchozí podkapitole. Všechna tato výše zmíněná slovesa považuji za schopná nést význam pohybu, tudíž i vyjadřovat budoucí čas tvarem s tvarotvorným prefixem. Zajímalo mě, jestli jsou tato slovesa opravdu používána pro vyjádření pohybu. Kvůli tomu jsem se pokusil ke každému vybranému slovesu nalézt alespoň jeden příklad použití, ve kterém by

neslo pohybový význam. Abych mohl vyhledávat daná slovesa s pohybovým významem, rozhodl jsem se je vyhledávat skrz konkrétní tvary vyjadřující budoucí čas. K tomu jsem využil aplikaci KonText, u které jsem nastavil, aby používala korpus SYN2020. Korpus SYN2020 je synchronní reprezentativní a referenční korpus současné psané češtiny. Obsahuje 100 milionů textových slov a navazuje na předchozí korpusy řady SYN. Žádný korpus z řady SYN nepoužívá stejné texty jako ostatní korpusy této řady.

Do KonTextu jsem postupně vložil všechna vybraná slovesa s omezením na budoucí čas. Nejdříve jsem zadával tvary s tvarotvorným prefixem. U každého tvaru daného slovesa jsem obměnil hodnotu osoby nebo čísla. Zadání neurčitého tvaru slovesa by mě také dovedlo k cílovým případům, ale musel bych se probrat i všemi ostatní případy použití (u *cestovat* bych musel např. prohlédnout skoro 4000 výsledků). Usoudil jsem tedy, že bude lepší postupovat tvar po tvaru. U sloves jako např. *klusat* jsem prověřil i dublety.

Následně jsem pro porovnání zadal i všechny analytické tvary (s pomocným slovesem). Ty jsem zpočátku zadával stejným způsobem jako tvary s tvarotvorným prefixem, ale posléze mi došlo, že i pomocné sloveso mohu zadat k vyhledávání v infinitivu, tudíž mi pro výsledky analytické formy stačilo zadávat pouze jeden požadavek (být + Vinf), což mi urychlilo vyhledávání. Díky tomu jsem také zjistil, že jsem doposud vynechával výsledky případů v záporu („nebudu“ apod.). Tím pádem jsem musel aktualizovat všechny dosavadní výsledky, které jsem nevyhledával pomocí neurčitého tvaru. To stejné platilo pro výsledky u tvarů s tvarotvorným prefixem, u kterých jsem se vrátil k metodě zadávání jednotlivých tvarů. U některých sloves jsem samozřejmě musel zopakovat i zadání s reflexivním *se*, které se v návaznosti na slovosled konkrétního příkladu může nacházet mezi *být* a slovesem. Díky důležitosti pořadí slov jsem musel sadu tvarů s pomocným slovesem zadávat dvakrát. U sloves, která fungují s reflexivním *se*, jsem zadával co nejvíce kombinací prvků slovesného tvaru. Není zaručeno, že jsem vyhledal úplně všechny analytické tvary, protože se mezi jednotlivé prvky daného tvaru mohlo vměstnat další slovo, díky kterému by se mi výsledek nezobrazil (např. „*budu se možná hrnout*“).

2.2.1 Korpusové výsledky

Pouze u některých vyhledávaných sloves se mi v korpusu SYN2020 podařilo najít zastoupení u obou typů tvarů, které vyjadřují budoucnost. Jedná se celkem o dvacet dva sloves: *cestovat*, *fičet*, *hrnout (se)*, *klesat*, *kvést*, *lézt*, *linout se*, *mazat*, *plavat*, *plazit se*, *plout*, *plynout*, *putovat*, *růst*, *řinout se*, *šlapat*, *svištět*, *tančit*, *téct*, *tlačit*, *valit* a *vanout*. Pro lepší přehlednost množství nalezených tvarů jsem se rozhodl umístit tyto hodnoty do tabulek. Slovesa jsem seřadil podle celkového množství nalezených tvarů s tvarotvorným prefixem. V Tabulce 3 se nacházejí ta slovesa, u kterých bylo nalezeno více než deset tvarů s tvarotvorným prefixem.

Slovesa *růst* a *kvést* používají tvary s tvarotvorným prefixem, přestože nenesou tradiční význam pohybu (viz 1.2.2). U slovesa *růst* jsem při zadání slova „porostu“ získal celkem 737 výsledků, přičemž spousta z nich souvisela se substantivem *porost*. Vzhledem k velkému množství nepotřebných výsledků jsem se rozhodl zaznamenat pouze jeden případ použití tvaru s tvarotvorným prefixem.

Sloveso *hrnout se* se běžně používá pro označení většího množství lidí, které se někam překotně žene, tudíž není překvapivé, že se používá pro označení zaměřeného pohybu. Stejně tak není podivné umístění slovesa *lézt*, které je ale zajímavější. Pražan by toto sloveso určil jako sekundární, protože k němu není nedeterminovaná dvojice a lze ho použít v obou variantách. Moravan, který ví o existenci slovesa *lozit*, by však *lézt* určil jako primární determinativum. Hypoteticky by měli pravdu oba. Navíc musím dodat, že najít několik případů použití slovesa *lozit* nebylo vůbec těžké („včera jsem nechala Majdu *lozit* po domě bez plíny“ – facebook.com). To, jestli pohybové sloveso patří k primárním determinativům, může být tedy závislé na dialektu. *Lézt* a *lozit* považuji za korelativní dvojici v průběhu rozkladu (rozvolnění). *Lézt* totiž v některých oblastech nepotřebuje k vyjádření nedeterminativního významu zastoupení od *lozit*, protože je schopné tak fungovat samo.

Tabulka 3

Tvar s prefixem	Růst	Putovat	Téct	Lézt	Plout	Kvést	Hrnout se	Plynout	Cestovat	Plavat	Mazat
1.os. sg.	>1	-	2	24	5	-	1	-	-	5	-
2.os. sg.	2	1	-	2	3	-	2	-	1	1	4
3.os. sg.	459	201	153	37	37	37	12	16	12	12	3
1.os. pl.	4	-	-	7	24	-	1	-	1	4	2
2.os. pl.	1	2	-	9	10	-	-	-	-	2	1
3.os. pl.	258	91	29	19	19	31	46	15	15	5	1
Celkem	>725	295	184	98	98	68	62	31	29	29	11
Analytický tvar											
1.os. sg.	-	3	-	-	-	-	1	-	10	3	5
2.os. sg.	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
3.os. sg.	69	11	2	3	6	5	3	3	14	9	5
1.os. pl.	3	2	-	2	3	-	4	-	12	2	1
2.os. pl.	2	-	-	-	-	-	-	-	6	-	2
3.os. pl.	21	12	-	2	3	9	1	5	17	3	1
Celkem	95	29	2	8	12	16	9	8	59	12	14

Sloveso *téct* se hojně používá ve tvarech s tvarotvorným prefixem. Trochu méně se v těchto tvarech používá podobné sloveso *plynout*. U sloves *plavat* a *plout*, které se také používají ve spojitosti s kapalinami, je podle mého názoru zřejmá jejich schopnost označovat lineární zaměřený pohyb. Stejně tak u slovesa *putovat*, u kterého si vysvětlují vysoké množství nalezených případů tím, že nese víceméně nemodifikovaný význam pohybu. Stejně tak vnímám sloveso *cestovat*, u kterého jsem očekával, že v množství nalezených

tvářů předčí sloveso *putovat*. U zkoumání slovesa *mazat* se mi k výsledkům pletlo *pomazat*, které bylo používáno v náboženském nebo gastronomickém významu.

Pro sloveso *klusat* jsem v korpusu SYN2020 našel dva tvary s tvarotvorným prefixem (oba ve 3.os. sg.), tudíž bych ho mohl zařadit do Tabulky 3. Na druhou stranu jsem v daném korpusu ke slovesu *klusat* nenalezl ani jeden analytický tvar. Např. v korpusu SYN v11 jsem analytických tvarů ke slovesu *klusat* našel přes dvacet.

Tabulka 4

Tvar s prefixem	Klesat	Vanout	Šlapat	Valit	Svištět	Řinout se	Tlačit	Fičet	Linout se	Plazit se	Řítit se	Tančit
1.os. sg.	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-
2.os. sg.	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3.os. sg.	8	6	-	5	2	-	1	-	-	-	-	-
1.os. pl.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
2.os. pl.	-	-	4	-	1	-	-	1	-	-	-	-
3.os. pl.	-	-	-	-	-	2	-	-	1	-	1	-
Celkem	8	6	5	5	3	2	2	1	1	1	1	1
Analytický tvar												
1.os. sg.	-	-	1	-	-	-	3	-	-	5	-	8
2.os. sg.	1	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	3
3.os. sg.	27	1	2	5	1	1	45	1	5	5	2	37
1.os. pl.	3	-	3	-	-	-	9	-	-	1	1	9
2.os. pl.	-	-	1	-	-	-	7	-	-	2	-	4
3.os. pl.	8	1	2	2	-	1	19	-	-	1	2	11
Celkem	39	2	9	7	1	2	85	1	5	14	5	72

U sloves *svištět* a *vanout* k mému překvapení nebylo zaznamenáno moc tvarů s tvarotvorným prefixem. Zejména u *vanout* jsem očekával větší množství výsledků, a to např. díky častému používání u předpovědi počasí. Ze stejného důvodu jsem měl v úmyslu zařadit do tabulky i sloveso *tát*, ke kterému se mi ve výsledcích připletlo adverbium *potají*. Zadání tohoto slova mi získalo 685 výsledků, mezi kterými jsem namátkově nenašel ani

jeden cílový případ. Pro sloveso *tát* jsem našel pouze jeden analytický tvar („...kolik bude sněhu, jak *bude tát*, jestli bude půda zamrzlá.“ - Právo).

U slovesa *linout se* jsem v SYN2020 našel pouze jeden případ použití tvaru s tvarotvorným prefixem („V pátek od devatenácti hodin se renesančním sálem kamenického zámku *polinou* tóny koncertu nazvaného Vítězslav Novák a světová opera.“ – Deníky Moravia). Stejně tak tomu je u sloves *plazit se* („Přece jen jsem se ale rozhodl, že *se poplazím* dál.“ – Trestný prapor útočí) a *řítit se* („...Andromeda srazí s naší Mléčnou drahou a miliardy hvězd *se pořítí* vesmírem.“ – Na počátku všech věcí). Pouze jeden tvar s tvarotvorným prefixem jsem našel i u slovesa *tančit* („Bude to jako vlna a my na ní *potančíme* do nového světa...“ – Ve stínu Říše). U těchto sloves jsem očekával více nalezených případů s tvarotvorným prefixem, ale na druhou stranu jsem jich našel alespoň pár, kdežto u spousty ostatních sloves jsem nenalezl ani jeden příklad.

U sloves *šlapat*, *tlačit* a *valit* jsem také našel pouze několik tvarů s tvarotvorným prefixem, ale věřím, že zde už je k tomu pádnější důvod. Jelikož jsem tvary s tvarotvorným prefixem vyhledával skrz určité tvary a ne skrz neurčité tvary jako u analytických tvarů, tak se mi ve výsledcích ukazovala i perfektiva. U sloves z předchozího odstavce se mi do výsledků perfektiva nepletla, kvůli čemuž je zmiňuji samostatně. U slovesa *šlapat se* jednalo o *pošlapat* ve významu „šlapáním zničit, podupat“ a u slovesa *tlačit se* jednalo o potlačení ve významu „zabránit něčemu v uplatnění“. Stejně tak tomu bylo u *valit*, u kterého jsem našel trochu více tvarů s tvarotvorným prefixem, ale také se mi do výsledků připletlo perfektivum s významem „srazit k zemi“.

V korpusu SYN2020 jsem našel oba typy tvarů ještě pro slovesa *fičet* a *řinout se*, která mají početně stejná zastoupení u obou typů tvarů. U *fičet* jsou to „...vás potkám ve městě, tak do tý basy *pořičíte!*“ (Janovice nikdy více) a „...aby jí vítr čechrál vlasy, až *bude fičet* po dálnici“ (Mejdan na konečné). U slovesa *řinout se* se nachází zastoupení po dvou tvarech. U tvarů s tvarotvorným prefixem to jsou „...se po jeho skoro albínských řasách *pořinou* hojné nostalgické slzy“ (Snuff) a „otevřete jakoukoli tiskovinu a interviewy se na vás *pořinou* jako melasa“ (Lidové noviny). U analytických tvarů se jedná o „*bude se řinout ze*

Státní rady na kasační soud, pak k prokurátorovi...“ (Záhada mrtvých nohou) a o „peníze se do firemní pokladny *budou řinout* proudem“ (Ďábelská jízda).

2.2.2 Sekundární determinativa mimo korpus

U sloves, pro která jsem v korpusu SYN2020 nenašel zastoupení tvarů s tvarotvorným prefixem, jsem pokračoval v hledání takových tvarů. Nezískal jsem výsledky např. pro sloveso *vlát*, u kterého s jistotou tvary s tvarotvorným prefixem fungují. Předpokládám, že absence těchto tvarů v databázi vychází převážně z nízké frekvence používání těchto tvarů. Rád bych ověřil, že jsou tato zbylá slovesa opravdu schopná nést význam pohybu, tudíž jsem se u každého takového slovesa pokusil vyhledat alespoň jeden případ použití v takovém významu. U zmíněného slovesa *vlát* to bylo jednoduché, což ale neznamená, že to mají podobně i ostatní slovesa. Pokud jsem dané sloveso ve tvaru s tvarotvorným prefixem nenalezl v SYN2020, zadal jsem ho ještě do internetových vyhledávačů (google.com, seznam.cz). Tímto způsobem jsem zjistil, jestli se takové sloveso vůbec ve významu zaměřeného pohybu používá.

Snadné bylo vyhledat kýžené tvary u sloves, která nepracují s přenesením pohybového významu. Takovým slovesem je např. *kráčet* – „...pak *pokráčíme* po zelené hraniční stezce“ (fotky.tauchman.cz). Nalezl jsem tvar s tvarotvorným prefixem i u *korzovat* – „teď už jsem jenom potřeboval nějaké místní domorodce, kteří si mě vemou na krk a *pokorzují* se mnou v županu po promenádě“ (idnes.cz) a u *kočovat* – „příští týden *se pokočuje* do jiné části Liberce“ (facebook.com). Nalezl jsem i *harcovat se* – „smrt půjde stále v patách tomu, kdo *poharcuje* dále“ (facebook.com) a *toulat se* – „a ať se také častěji svými milovanými krajinami úlevně *potoulá*“ (casopisveronica.cz). Stejně tak i *šplhat* – „dnes a zítra se přitom teploměr *pošplhá* dokonce až k 30 stupňům“ (blesk.cz).

Neměl jsem také problém vyhledávat tvary u méně obvyklejších sloves jako *špacírovat* – „takže to vidím s touto TV bledě a asi *pošpacíruje* do sběrného dvora“ (ebastlirna.cz) nebo *štrádovat* – „*poštrádujeme* kolem válečného pomníku po zelené turistické značce“ (velkadobrodruzstvi.cz). Dále i *rajzovat* – „ten *porajzuje* rovnou do lágru“ (rukavice.sosaci.net), *trajdat* – „*potrajdá* letecky do Splitu“ (msstavby.cz) a i *šturmovat* – „...a *pošturmujeme* s nimi do třetího patra“ (spgsmb.cz). *Vandrovat* jsem nalézal často

jako součást písni – „až já půjdu, *povandruju*“ (Čechomor) a stejně tak *mašírovat* – „Až *pomašírujem*“ (lidová píseň).

Sloveso *běžkovat* jsem ve tvaru s tvarotvorným prefixem našel dvakrát: „...odtud *poběžkujeme* a napojíme se na klasickou cestu s cílem v Prášilech“ (bknezmar.cz); „Šimi luští, kam *poběžkujeme* dál“ (kralupakcz.cz). Stejně tak jsem našel i *lyžovat* – „podle podmínek uvidíme, jestli se *polyžuje* dál“ (litomericky.denik.cz). Ke sportu patří i *sáňkovat* – „tady možná ještě *posáňkujeme* na zbytcích sněhu“ (fm.denik.cz)

Capat jsem našel použité jako „...chudší lidé prostě *pocapou* pěšky“ (facebook.com) a „Zdali *pocapou*“ (signaly.cz). Našel jsem požadované tvary i u *cupat* a *cupitat*: „stádo pěkně *pocupe* za vámi“ (ifauna.cz) a „jeden z nich pěkně *pocupitá* pro re-entry“ (pokerzive.cz). Podobné je i sloveso *řapat* – „když hezky *potapeš* k nejbližší turistický značce, tak já tě pak za odměnu ponesu k další značce“ (rodina.cz).

U sekundárních determinativ nesoucích mimo význam pohybu také informaci o jeho rychlosti nebyl problém najít tvary s tvarotvorným prefixem. Jedná se *courat se* – „Hulk *se pocourá* krokem za námi“ (slavatatriatlontour.cz) a *fofrovat* – „*pofofruje* do práce na odpolední“ (mojetehotenstvi.cz). Dále se jedná také o *cválat* – „nemůžete očekávat, že váš kůň...plnou rychlostí *pocválá* vpřed“ (horsea.cz) a *chvátat* – „za chvíli *pochvátáme* do školky“ (rodina.cz). Následují i *kvačit* – „dosnídám a do práce *pokvačím* jedna dvě“ (babyonline.cz) a *kvapit* – „...protože technologický pokrok *pokvapí* dál“ (issuu.cz, Orientační běh, leden 2011). K tomuto odstavci řadím i *pelášit* – „...*popeláší* od Babiše dřív než řeknete Agrofert“ (twitter.com) a *pachtit se* – „na tu NL10 *se popachtím* déle, než jsem myslel“ (cs.pokerstrategy.com).

Dále informaci o rychlosti pohybu nese i *kmitat* – „...ale naštěstí bez teploty, tak snad zítra *pokmitá* do školky“ (babinet.cz), *mést* – „a za chvíli *pometeš* vyměnit bombu“ (svarforum.cz) a *šourat se* – „kdy *se pošouráme* řečištěm Zrmanji“ (raft.cz). Zajímavé bylo sloveso *pádit*, u kterého jsem často narážel na povodí řeky Pád (popádí). I přesto jsem požadovaný tvar našel: „vyhneš se tomu a *popádíš* do tábora“ (blogorgonopsid.blogspot.com).

Případy tvarů s tvarotvorným prefixem bylo také jednoduché vyhledávat v případě sloves, která referují ke způsobu pohybu. Jedná se o *hopsat* – „...a ty pak *pohopsáš* hezky do porodnice“ (emimino.cz) či *klopýtat* – „soutěž však nakonec poběží (či spíše *poklopýtá*) dál“ (denik.cz). Dále jsem se zařadil i *plahočit se* – „Mau si začal posměšně ukazovat do jednotlivých ulic a přemýšlel, do které z nich *se poplahočí*“ (forumtvurcihopsani.cz).

Za sloveso spjaté se způsobem pohybu považuji i *kulit se* – „na Štědrý večer pouštějí v světnici prsteny, kam se *pokulí*“ (nulk.cz), *koulet se* – „tak *se* trochu *pokoulí* po chodníku a pak ji zvednu“ (metal-line.cz) a *kutálet* - „peníze *se* prostě díky nové eko dani *pokutáli* do státní kasy“ (jihlavsky.denik.cz). O způsobu pohybu vypovídá i *vrávorat*, v souladu se kterým dokonce PSJČ vysvětluje *povrávorám* jako imperfektivum, které vyjadřuje futurum ke slovesu *vrávorati* („*povrávoráš* zpět na cesty minulosti“). Nalezl jsem tvar s tvarotvorným prefixem i ke slovesu *plížit se* – „ovšem představa, že *se poplížím* do města ve 40°C mě moc nenadchává“ (arome.cz) a *šinout se* – „tady jsem Vám vypsál kudy *se* zhruba *pošineme*“ (quadmania.cz). Podle mého názoru se ke způsobu pohybu vyjadřují i *drápat se* - „v neděli *se* tam *podrápu* nahoru“ (idnes.cz) a stejně tak *škrábat se* – „...až *se* sněhem *poškrábu* do toho kopce nahoru“ (airforum.cz). Předchozím slovesům přisuzuji podobnost se slovesem *fárat* – „bezmála *se* tehdy nemohl dočkat, až *pofárá* dolů“ (První Parta od Karla Čapka).

U slovesa *hemžit se* jsem vyhledal např. „však oni *se* už začínají *hemžit* tady v diskuzi, a ještě *se pohemží*“ (zpovednice.eu). U *krást se* jsem nečekal žádný objev, ale přesto jsem narazil na „...zda budete postupovat Rambo stylem s prstem na spoušti či *se pokradete* potajmu“ (games.tiscali.cz). Stejně tak jsem neočekával moc výsledků u *kymáčet se*, u kterého jsem narazil na komentář k bývalému prezidentovi – „na silnici, po níž *se* ještě mnohokrát *pokymáci*, protože kam jinam *se* tady dá jít“ (fanzin Černá skříňka; fanziny.4fan.cz). Výsledky mě překvapily také u slovesa *planout* – „oběti *poplanou* k bohu Svantovítovi“ (pistorius.cz) a i u slovesa *plápolat* – „Slast' i žalost' tvá za mnou *poplápolá*“ (Hlahol, společenský zpěvník český), u kterého se jedná o celkem starší případ použití.

U sekundárních determinativ, která jsou spojena s kapalinami, jsem našel tvar s tvarotvorným prefixem u *brouzdat* – „...kde *se pobrouzdáme* loukou i lesem“

(zenynaceste.cz) a *crčēt* – „všimněte si, co z něj *pocrčí*, až si zas bude hrát s tou růží“ (Urban Miloš: Stín katedrály). Dále jsem našel kýžený tvar u *pádlovat* – „*popádlujeme* až do Zadní Třebaně“ (surf-dream.com), *plachtit* – „po zastávce na Madeiře *poplachtí* přes rovníkovou oblast“ (idnes.cz) a *veslovat* – „Češi *poveslují* přes atlantik“ (praha.eu). Přímo s kapalinami nemusí být spojeno sloveso *proudit* – „peníze *poproudí* ze strukturálních fondů Evropské unie“ (liberecky.denik.cz) nebo i *vlnit* – „po kamenitých pěšinách *se* modrá ještě *povlní* v terénu“ (ivelo.cz). Sloveso *kapat* bylo obtížné najít ve správném použití, neboť se mi k výsledkům pletlo dokonavé *pokapat* ve významu „kapkami potřísnit“, které se hojně užívá v kontextu gastronomie. Nakonec se mi podařilo najít např. „kořalka letos jen *pokape*“ (denik.cz).

Sloveso *chrlit* jsem našel v kauzativním „*hydry pochrlí* vodu“ (metro.cz), ale i v samopohybovém „*voda pochrlí* ze země“ (teplicky.denik.cz). Jako kauzativum na mě působí i *smýkat se* v použití „vlak mi narazí zprava do předku vozu a *posmýká* mě děsnou rychlostí“ (dfens-cz.com). Pro sloveso *kopat* jsem našel pouze případy spojené s dokonavým kopáním nohou a vůbec žádný případ nedokonavého kopání s pomocí nástroje – „když mě *pokopou*, nevadí“ (sigmafotbal.cz). Pro sloveso *hulit* jsem našel pouze významy konzumace cigaret nebo marihuany („opatřím si matroš, *pohulím* a do příští diskuze tak budu moci lépe vidět“ – blog.aktualne.cz), které považuji spíše za dokonavé.

Slovesa *manévrovat*, *pramenit*, *kouřit*, *soumařit*, *smažit*, *slídit*, *metat*, *loudat se*, *lámat se*, *lajdat se*, *kývat se*, *klouzat se*, *klestit se*, *kejklat se* a *driblovat se* mi vůbec nepodařila najít ve tvarech s předponou *po-*. Zbylá slovesa jsem sice našel ve tvarech s předponou *po-*, ale nevyjadřovaly směrově zaměřený pohyb. Některá slovesa jsem např. našel použítá pro vyjádření neurčitého pohybu – „trochu to tady *porejdím*“ (modrykonik.cz) nebo „chvilku *se* tak *pomrská* a hned chce zase otočit“ (babyonline.cz). Některá slovesa jsou moc podobná jiným slovům, takže jsem u takových sloves nacházel jiná slova (např. *pokutá* – pokuta), přičemž se v některých případech jednalo o překlapy (*počadí* – počasí a pořadí). U některých sloves mi výsledky hledání předkládaly podobná perfekтива (např. *pohrabat* jakožto úprava hrabáním).

Zvlášť jsem postupoval se skupinou potenciálních sekundárních determinativ, která nesou význam produkce zvuku. Jedná se sice o nemalou skupinu ze seznamu sloves, která

by mohla využívat tvar s tvarotvorným prefixem, ale neočekával jsem zde moc uspokojivých výsledků. U těchto sloves totiž předpokládám použití s významem pohybu pouze v rámci literární tvořivosti, nikoliv v rámci běžného používání slovní zásoby. Vyhledávání mimo korpus jsem tedy podrobil pouze ta slovesa z této skupiny, která se mi osobně zdála jako nadějná pro požadovaný výsledek (např. *buráčet* a *lomožit*) anebo která jsem namátkově vybral. Nakonec jsem u této skupiny nenalezl ani jedno vhodné použití.

3 Primární pohybová slovesa

Korelativní dvojice pohybu vnímám jako jádro problematiky konkurence futur, neboť si jsou jednotlivé dvojice sémanticky velice blízké a zároveň jsou spolu v determináční opozici, co se týče schopnosti používání konkurenčních tvarů. Právě funkčnost opozitních tvarů mě v této části zajímá, protože dosavadní popis problematiky zmiňuje pouze neschopnost sloves *jít* a *jet* používat analytické tvary a ostatním slovesům z této skupiny není v tomto ohledu věnována pozornost. Než se zde budu věnovat primárním determinativům s analytickými tvary, tak bych se zde rád pozastavil u primárních pohybových slovesech celkově. Zajímalo mě, jak si vedou členy korelativních dvojic pohybu v počtu výskytu. Opět jsem použil aplikaci KonText v kombinaci s korpusem SYN2020 (viz 2.2). V Tabulce 5 jsem uvedl množství tvarů s tvarotvorným prefixem, které jsem vyhledal v korpusu SYN2020 pro primární determinativa.

Tabulka 5

	Jít	Jet	Nést	Vést	Vézt	Hnát	Letět	Běžet	Táhnout	Vléct
1.os. sg.	2718	856	51	81	16	18	92	93	39	4
2.os. sg.	807	239	25	27	3	1	40	19	8	2
3.os. sg.	7631	1356	472	3312	57	48	305*	417*	187	14
1.os. pl.	1722	884	23	63	21	10	118	26	21	2
2.os. pl.	718	302	23	22	18	1	41	29	7	-
3.os. pl.	1409	548	152	461	16	43	305*	417*	53	5
Celkem	15005	4185	746	3966*	131	121	596	584	315	27

Slovesa *letět* a *běžet* mají ve třetích osobách identické tvary, které by pro mě bylo v takovém množství obtížné oddělit, tudíž jsem je ponechal nerozlišené podle čísel. U slovesa *vést* se nachází celkem několik tisíc výsledků. Tyto výsledky zahrnují i používání dokonavého slovesa *povést se* ve významu *podarit se*. Výsledné číslo 3966 se tedy pouze z části týká slovesa *vést* ve tvaru s tvarotvorným prefixem. V této tabulce se i ukazuje již zmíněná síla determinativního potenciálu u sloves *jít* a *jet*. Sloveso *jet* se používá

výhradně pro vyjádření pohybu. Sloveso *jít* se sice používá v nepohybových významech („domníval jsem se, že *půjde* o něco banálního“ - Nekropolis), ale i přes to se v těchto případech používá tvar s tvarotvorným prefixem. Podobně se používají i zbylá primární determinativa – např. „*nést* odpovědnost“ nespočívá v pohybu, stejně tak např. „*vést* vyšetřování“. To na jednu stranu otevírá více možností v používání odlišných významů, což by mělo za následek, že nalezených tvarů by bylo více. Na druhou stranu ale tyto odlišné významy zeslabují determinativní potenciál těchto sloves a tím pádem není tolik neobvyklé používat pro tyto nepohybové významy analytické tvary.

3.1 Primární determinativa a analytické tvary

Ze skupiny primárních determinativ nefungují v analytickém tvaru slovesa *jít* a *jet*. Žádné použití v analytickém tvaru jsem v korpusu SYN2020 nenašel ani u sloves *vézt* a *letět*. Sloveso *vézt* označuje pohyb dopravním prostředkem, tudíž ho pokládám za významově příbuzné s determinativně silným *jet*. Díky tomu funguje skvěle s tvarotvorným prefixem a těžko lze nalézt nějaké případy s analytickým tvarem. K takovému použití by mohlo dojít, pokud by se jednalo o obraznější význam „účastnění se něčeho nepříjemného bez vlastní viny“. Příklady použití tohoto významu ve tvaru vyjadřujícím budoucnost je možné najít („ještě dlouho *se to s námi poveze*“ – twitter.com), ale také se jedná o tvary s tvarotvorným prefixem. Věřím, že *vézt* v těchto situacích vyjadřuje přenesený význam pohybu. Pokud použiju jako příklad „řekni něco a *poveze se to s tebou*“, tak předpokládám, že bude dotyčného člověka něco doprovázet na jeho životní cestě. Sloveso *vézt* tedy není obvyklé používat ve tvaru analytického futura. Stejně tak není obvyklé používat sloveso *letět*, které považuji za významově podobné slovesům *jet* a *vézt*.

Sloveso *nést* je, jak je již výše zmíněno (viz poslední odstavec 1.2.1), schopné fungovat v analytickém tvaru. Celkem jsem v korpusu SYN2020 našel pět tvarů slovesa *nést* v analytickém tvaru. Nalezl jsem např. „oblouky se tyčí a jednoho dne *budou nést* klenby“, které sice je kauzativní, ale nijak nesouvisí s pohybem, tudíž užití analytického tvaru dává smysl. Kromě zmíněného případu s oblouky se v ostatních případech jedná o situace, kde je nesena odpovědnost, náklady a důsledky. Také se objevilo zvrtné „začátek turistické sezony *se bude nést* ve znamení kultury“ (Deníky Bohemia). Ani jeden z těchto případů se nezakládá na fyzickém usměrněném pohybu, takže mi použití analytického tvaru přijde

v pořádku. Na druhou stranu je v pořádku používat tvar s tvarotvorným prefixem i v těchto nepohybových významech. Nalezl jsem např. „...pokud vnuk *ponese* jeho jméno“ (Dívky ze Šanghaje) nebo „ten další svazek *ponese* název...“ (Tisíc bělošek).

Primární určené *hnát* není neobvyklé používat v jiných než pohybových významech. V korpusu SYN2020 jsem našel devět případů použití v analytickém tvaru. Většina těchto použití se zakládala na obraznosti – např. „...nebo vás budeme *hnát* k zodpovědnosti“ (E15) nebo „letos už svou věc nebudete *hnát* výš“ (Manžela jsem nezabila). U zmíněných výsledků, stejně jako u „princové se budou *hnát* k její věži, aby ji zachránili“ (Všemi dary obdarovaná), si myslím, že mohl být použit tvar s tvarotvorným prefixem. Mimo KonText jsem našel i použití „reprezentaci *bude* v zápase s Polskem *hnát* celý dům“ (fotbalunas.cz), ve kterém chybí prostorový aspekt.

U slovesa *táhnout* lze také nalézt případy použití s mimoprostorovým významem. Stejně jako u minulého determinativa se nachází takové případy ve sportovním slangu („Kdo *bude* Slavii *táhnout* v příštích sezónách?“ – chance.cz). Předpokládám, že tento význam spočívá v metaforickém přesunu týmu výš po příčkách turnajových tabulek. Dále bych rád zmínil ustálené „*táhnout* za jeden provaz“, které se také objevuje v analytické formě. Zajímavý je příklad „do kabrioletů *bude táhnout*“, které zde má podobný význam jako sekundární determinativa *vanout* a *vát*. U *táhnout* mám také pocit, že tvary s tvarotvorným prefixem mohou oproti svým protějškům působit emočně zabarveně. Pro příklad může být v tomto ohledu rozdíl, když se zeptáme svého šachového protihráče „*budete táhnout?*“ anebo „*potáhnete?*“, kdy druhý případ vnímám jako méně zdvořilý. Povahu vztahu tohoto slovesa ke sportovním záležitostem přisuzuji významovému rozdílu mezi čistě fyzickým *táhnout* (něco za sebou) a spíše symbolickým *táhnout* (ve smyslu učinit tah figurkou nebo i tah loterií). Rád bych připomněl, že se tohoto slovesa týká i ustálené „*táhni* k čertu“, které ale nemá důvod využívat analytickou formu, natož pak nedeterminativní dvojici. Také se zde nabízí možný střet s dokonavým *potáhnout* (z cigarety). V korpusu SYN2020 jsem vyhledal šestnáct případů použití slovesa *táhnout* v analytickém tvaru. Mezi výsledky bylo obrazné „až nám *bude táhnout* na osmdesát“ (Rytmus života) nebo i „přechod na DVB-T2 vysílání *bude táhnout* prodeje“ (Computer). Objevil se i podobný případ jako u slovesa *vléct*, u kterého by bylo v zcela v pořádku použít tvar s tvarotvorným prefixem („jestli se to *bude*

táhnout moc dlouho...“ – Budu vším, čím mě chceš mít). U výsledku „měli představu, že mě manžel *bude táhnout* nahoru, ne zadupávat do země“ (Sedmička) by podle mého názoru bylo také v pořádku použít tvar s tvarotvorným prefixem, ale ovlivnilo by to pokračování výpovědi.

Sloveso *vléct* je významově podobné předchozímu slovesu, neboť ho i SSČ vysvětluje jako „smýkavě, namáhavě *táhnout*“, což vysvětluje jeho pozici v dělení primárních determinativ (viz 1.2.2). Zdánlivě dochází k oslabení jeho determinativního potenciálu v příkladu „co způsobí poškození převodovky, když mě při poruše *bude vléct* jiné vozidlo?“. Přednost zde dostala analytická varianta pravděpodobně díky potenciální kolizi s dokonavým *povléct*. U *vléct* může dojít k upřednostnění analytického tvaru i díky použití tohoto slovesa v jiném významu, než je význam lineárního pohybu („nevíme, jak dlouho se oprava fasády ještě *bude vléct*“). Zde se mění význam pohybu na označení zdlouhavé procedury. SSČ tento význam vysvětluje jako „prodlužovat, protahovat: *vléci* jednání“. Stejný význam má i jediný nalezený případ použití v korpusu SYN2020 – „jo, soud *se bude vléct*“ (Sluneční cyklus).

Ke slovesu *vést* jsem v korpusu SYN2020 našel dvacet devět použití v analytickém tvaru. Často se jedná o vedení nějaké instituce, jako u příkladu „souhlasil, že *bude vést* hokynářství spolu s ní“ (Návrat Pařížana). Výsledky se týkají vedení domácnosti, vyšetřování, vlády, společnosti, účetnictví apod. Některé významy jsou více prostorové a myslím si, že by u nich mohl být použit tvar s tvarotvorným prefixem – „na dráhu pro běžce, (která) *bude vést* právě tudy“ (Skočný příliv).

U slovesa *běžet* jsem v korpusu SYN2020 našel pouze pět případů použití v analytickém tvaru. V obrazném „tenhle pásek mi *bude běžet* v mysli pořád“ (Volný pád) mohl autor použít tvar s tvarotvorným prefixem. U některých výsledků je sloveso *běžet* použito ve významu „fungování“ a to např. v „...a pak *bude* provoz nemocnice *běžet* tak, jak jsme zvyklí“ (MF Dnes).

Základem každého primárního determinativa je jeho schopnost vyjadřovat zaměřený lineární pohyb. Některá primární determinativa, tedy *nést*, *vést*, *hnát*, *běžet*, *táhnout* a *vléct*, mohou označovat děje, které nenesou význam „hmotného“ usměrněného pohybu. Tyto nepohybové významy se zakládají hlavně na obraznosti a nedokážou je vyjadřovat slovesa

s nejsilnějším determinativním potenciálem, kterými jsou *jít, jet, vézt a letět*. Některá primární determinativa tedy lze používat v analytických tvarech vyjadřujících budoucnost.

4 Závěr

Na základě hrstky příkladů ze zdrojové literatury jsem se pokusil odhadnout společné charakteristiky sloves, která využívají tvary s tvarotvorným prefixem. Vytvořil jsem co nejobsáhlejší seznam sloves, která měla potenciál nést význam jednosměrného pohybu v určitém směru. Každé sloveso ze seznamu jsem se poté zadal ve tvaru s tvarotvorným prefixem do aplikace KonText, která mi pomáhala s vyhledáváním v korpusu SYN2020. Z dvou set padesáti pěti potenciálně vhodných sloves, jsem v požadovaném použití našel v korpusu sloves pouze dvacet dva. Mezi nimi ale nebyla některá slovesa ze seznamu, která není neobvyklé používat ve tvaru s tvarotvorným prefixem, což přisuzuji nízké frekvenci jejich používání. Pokračoval jsem tedy s vyhledáváním kýžených případů použití s pomocí internetových vyhledávačů, díky kterým jsem potvrdil schopnost nést význam lineárního zaměřeného pohybu u dalších skoro šedesáti sloves. Pokud počítám i primární determinativa, tak jsem doložil, že ve slovní zásobě českého jazyka existuje minimálně devadesát nedokonavých sloves, u kterých můžeme používat tvar s tvarotvorným prefixem. Také jsem dokázal, že u více než poloviny primárních determinativ je běžné používat pro vyjádření budoucnosti analytický tvar. U některých primárních determinativ však můžeme na rozdíl od sekundárních determinativ využívat tvar s tvarotvorným prefixem i pro vyjádření nepohybových významů.

Seznam použitých informačních zdrojů

ADAM, Robert a kol.: *Gramatické rozborý češtiny: výklad a cvičení s řešenými*. 1. vyd. Praha: UK, Karolinum, 2018. ISBN 978-80-246-3750-1

ČERNÝ, Jiří: *Úvod do studia jazyka*. 2. vyd. Olomouc: Rubico, 1998, 2008. ISBN 978-80-7346-093-8

BLÁHA, Ondřej: *Vyjadřování budoucnosti v současné češtině (se zřetelem k ostatním slovanským jazykům)*. 1. vyd. Olomouc: UPOL, 2008. ISBN 978-80-244-2003-5

KARLÍK, P. – NEKULA, M. – RUSÍNOVÁ, Z. (eds.): *Příruční mluvnice češtiny*. vyd. 2. Praha: NLN, 2008. ISBN 978-80-7106-980-5

KOPEČNÝ, František: *Základy české skladby*. 1. vyd. Praha: SPN, 1958.

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. 4. vyd. Praha: Academia, 2005. ISBN 978-80-200-1347-7

MRHAČOVÁ, Eva: *Korelativní slovesa pohybu ve slovanských jazycích, zvláště v ruštině*. 1. vyd. Ostrava: Sfinga, 1993. ISBN 80-7042-3994

Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. Brno: Masarykova univerzita ©2020 [Cit. 15.4.2023]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/>

SYN2020: Reprezentativní korpus psané češtiny. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha, 2020. Dostupné z <https://www.korpus.cz>